

”Caliban puhuu” – Jean Guéhenno ja työläistaustaisen intellektuellin osa maailmansotien välisen ajan Ranskassa

Ahtaassa huoneessani, lähellä rautatiesiltaa, olin eräänlainen jumala, kun istuin ikkunani edessä melkein koko päivän, käsissäni kirja, tietokirja, kun söin tuskin mitään, kun koko elämäni oli tiivistynyt hentoon liekkiin, joka paloi silmiäni välissä. Inhimillinen kurjuus ympärilläni ei merkinnyt minulle mitään. Aloinko jo vajota tietynlaiseen horrokseen, niin monille intellektuelleille tyypilliseen, jossa elämän ajattelemisen vapauttaa elämästä?¹

Ranskalainen kirjailija ja kulttuurivaikuttaja Jean Guéhenno (1890–1978) kuvaa muistelmissaan, kuinka kotikaupunkia piinannut pitkä lakko vapautti hänet 16-vuotiaana tehdastyöstä kokonaan yksinäiseen opiskeluun, kirjojen ”lumottuun maailmaan”. Aiemmin ”lumottu maailma” oli työläisperheen pojalle ollut avoinna vain öisin. Kirjojen lumossa piili Guéhennon mielestä myös vaara: oman itsen, oman väen, oman taustan unohtaminen. Tätä ”vaikean uskollisuuden” ongelmaa Guéhenno pohti läpi koko elämänsä.

Millaista oli olla työläistaustainen intellektuelli maailmansotien välisen ajan Ranskassa? Työläistaustaisesta Jean Guéhennosta varttui älymystön jäsen, mutta hän koki elävänsä kahden maailman välissä: hän oli ulkopuolinen sekä työväenluokan keskuudessa, koska hänestä tuli intellektuelli, että intellektuellipiireissä, koska hän ponnisti työväenluokasta. Tämä ristiriita vaikutti siihen, miten hän itse näki itsensä ja miten muut hänet näkivät. Sekä Guéhennon omana aikana että myöhemmissä tulkinnoissa Guéhennoa on ollut tapana kuvata

”pikku työläisenä josta tuli akateemikko” (*le petit ouvrier devenu académicien*). Se, että Guéhenno oli intellektuelli vaikeuksien ja kamppailun kautta, vaikutti myös keskeisenä taustatekijänä hänen yhteiskunnallisissa ja poliittisissa näkemyksissään.

Tässä artikkelissa käsittelen Jean Guéhennon suhdetta kirjoihin ja kulttuuriin sekä niitä sisäisiä ja ulkoisia ristiriitoja, joita ”pikku työläisintellektuelli” joutui kohtaamaan ja joista hän myös kirjoitti omaelämäkerrallisissa teoksissaan läpi koko elämänsä. Aluksi esittelen pääpiirteissään Guéhennon persoonaa ja aatteellista taustaa. Sitten pohdin Guéhennon julkista kuvaa ”pikku työläisintellektuellina” sekä Guéhennon ja kirjailija Romain Rollandin suhteen kautta sitä, miten muut ranskalaiset vasemmistolaisintellektuellit näkivät Guéhennon hänen työläistäustansa valossa. Käsittelen myös lyhyesti työväenkirjallisuuden käsitettä Ranskassa maailmansotien välisenä aikana ja Guéhennon osuutta työväenkirjallisuudesta käydyssä keskustelussa.

Lopuksi pohdin Guéhennon teosta *Caliban parle* (”Caliban puhuu”) vuodelta 1928, jossa hän ottaa Calibanin roolissa kantaa työläisten ja intellektuellien väliseen suhteeseen sekä ajaa kaikkien oikeutta kulttuurin ja tieteen saavutuksiin syntyperästä riippumatta. *Caliban parle* on julistuksenomainen, Calibanin äänellä kerrottu tarina Calibanin matkasta kirjojen ja kulttuurin maailmaan. Caliban kuvailee lukijalle elämänsä käännekohtia – kirjojen maailman löytämistä, opintojaan, maailmansotaa – ja julistaa omien kokemustensa kautta ymmärtämiään totuuksia Calibanien maailman ja Prosperoiden maailman välisistä ristiriidoista. Teoksen kuvasto – Caliban, Prospero, Ariel – viittaa alkujaan William Shakespearen näytelmään *Myrsky*. Kun oppinut ruhtinas Prospero oli Shakespearen näytelmän päähenkilö ja barbaarinen Caliban hänen orjansa, Guéhennon Caliban on kirjojen maailmaan kaipaava, kaunopuheinen sankari. Hän edustaa paitsi Guéhennoa itseään myös valtavaa menneiden ja tulevien Calibanien armeijaa, kasvotonta ja nimetöntä. Caliban on kansa ja vallankumous, hänessä on yhtäältä kaikki inhimillinen kärsimys, toisaalta pyrkimys onneen, vapauteen, toisenlaiseen elämään. Guéhennon kirjassa Caliban saa oman äänen: hän puhuu

röyhkeästi, vihaisesti ja suoraan, vuoroin kauniisti, vuoroin sarkastisesti. Calibanin vastapuoli, Prospero, edustaa Guéhennon kuvastossa älymystöä ja korkeakulttuuria. Hän on sekä vallanpitäjä että oppinut, perinteen ja tieteen edustaja. Kirjan lopussa saa äänen myös vapaata henkeä ja idealismia symboloiva Ariel, joka haluaa valaa Calibaniin toivoa ja optimismia sekä muistuttaa tätä myös hyvien ja vilpittömien intellektuellien olemassaolosta.² Kirjan pohjavirtana kulkee ajatus Calibanien ja Prosperoiden, kansan ja älymystön välisestä sovinnosta ja yhteistyöstä, jota ilman ajauduttaisiin kulttuurin tuhoon, uuteen pimeään keskiaikaan.³

Caliban parle -teoksen lisäksi artikkelin taustalla on Guéhennon maailmansotien välisen ajan tuotanto kirjailijana ja päätoimittajana, hänen kirjeenvaihtonsa Romain Rollandin kanssa sekä aiheeseen liittyvää aineistoa myös toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta, kuten omaelämäkerrallinen haastattelu vuodelta 1962 ja *Caliban parle* -teoksen myöhempien painosten esipuheet. Guéhennon viittaa teksteissään toistuvasti 1800-luvun ajattelijoihin Ernest Renaniin ja Jules Michelet'hen. Näitä aatteellisia yhteyksiä olen jäljittänyt perehtymällä viittausten alkulähteisiin. Hahmotellessani työväenkirjallisuudesta käytyä keskustelua olen nojannut tutkimuskirjallisuuteen.

Jean Guéhennon aatemaailma

Jean Guéhennon roolia intellektuellina määrittä hänen taustansa. Hän syntyi vuonna 1890 bretagnelaisessa tehdaskaupungissa Fougèresissa, jossa hänen vanhempansa työskentelivät jalkineiteollisuuden palveluksessa, kuten suurin osa alueen työväestöstä. Hänen isänsä oli kaupungin ensimmäisiä ammattiyhdistysaktiiveja. Guéhennon ajatukset suuntautuivat silti toisaalle: hän oli perheensä kirjoihin uppoutunut outolintu, joka isänsä sairastuttua joutui jättämään opinnot 14-vuotiaana ja työskentelemään päivät tehtaassa. Iltaisin ja öisin hän kuitenkin jatkoi opiskelua itsenäisesti, väsymättä. Hänestä tuli opettaja, kirjailija, kulttuurivaikuttaja ja vasemmistolaisintellektuelli.

Menneisyyden ja nykyisyyden välinen ristiriita oli painava kahle. Kun lukee Guéhennon kirjoituksia, huomaa, kuinka hän yhä uudelleen palaa työläistäustaansa, siihen, kuinka työläisyys velvoittaa kuten aateluuskin, ja kuinka hän tunsi pettäneensä taustansa jättäessään sen taakseen. Etenkin äidin suhtautuminen nuoren Guéhennon pyrkimykseen tuntuu jättäneen jälkensä:

– Et rakasta meitä, hän sanoo minulle eräänä päivänä, et minua, et isääsi, et ketään. Jos rakastaisit meitä, suostuisit elämään niin kuin me kaikki olemme eläneet. Mutta sinä olet ylpeä! Siitä syystä tahdot olla oppinut. Pian osaat vain halveksia meitä.⁴

Guéhenno kuvailikin itseään jonkinlaiseksi sekamuodoksi, joka ei kuulunut kumpaankaan ryhmään, ei työväenluokkaan eikä porvaristoon. Hän tunsi vieraantuneensa omista juuristaan, niistä ihmisistä joiden kanssa oli kasvanut.⁵ Toisaalta hän tunsi itsensä myös vasemmistolaisen älymystön joukossa muukalaiseksi, ulkopuoliseksi. Tätä vierauden, ulkopuolisuuden ja jonkinlaisen syyllisyyden tunteiden vyöhytiä hän käsittelee monissa teksteissään.⁶

Guéhenno halusi nähdä itsensä ennen kaikkea ”sarjatuotantoihmisenä” (*homme de série*), muiden kaltaisena, oman sukupolvensa edustajana. Todellisuudessa hän oli tietenkin poikkeusyksilö, kaikkea muuta kuin tavanomainen: maineikas päätoimittaja, ylistetty kirjoittaja, kunnioitettu akateemikko. Ajatus pohjimmaisesta samankaltaisuudesta kuitenkin lävisti hänen tuotantonsa – itse asiassa se oli hänen tuotantonsa perusta ja syy sille, että hän koki tärkeäksi kirjoittaa omasta elämästään, omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan.⁷ Toisaalta ehkä myös aiemmin mainittu ulkopuolisuuden tunne sai Guéhennon etsimään samankaltaisuutta itsensä ja suurten massojen välillä. Erottautumisen ja itsekorostuksen sijaan onni löytyi yhteisyyden tunteesta:

Minusta vaikuttaa, että kun ymmärtää samankaltaisuutensa, tuntee myös syvää onnea. Kun oma väkeni haluaa ottaa minut taas vastaan, kun he eivät torju minua kuin loikkaria tai väääräuskoista, kun he ojentavat minulle kätensä

ja kutsuvat minut istumaan pöytänsä, kun he kohtelevat minua toverinaan, silloin hetkeksi pelastun yksinäisyydeltä. Kuulun jälleen ihmisten yhteisöön. Minulla on tuhansia veljiä. Heidän kasvoissaan heijastuvat minun kasvoni, heidän kivussa minun kipuni, ja on suloista tuntee tätä tuskallista samankaltaisuutta.⁸

Samankaltaisuuden kaipuusta kumpusi myös Guéhennon vasemmistolaisuus, jonka hän näki ennen kaikkea tietoisuutena ihmisten välisestä samanarvoisuudesta ja tahtona toteuttaa tämä samanarvoisuus käytännössä.⁹

Guéhenno ihaili filosofi Jean-Jacques Rousseaut ja historioitsija Jules Michelet'tä (1798–1874), samastui heihin sekä näki itsessään ja näissä vaatimattomista lähtökohdista nousseissa suurmiehissä jotain samaa. Kummastakin hän kirjoitti useaan otteeseen. Michelet'n elämäkerta *L'Évangile éternel*, Guéhennon esikoisteos, ilmestyi vuonna 1927 ja Rousseau'n elämäkerta *Jean-Jacques* ilmestyi kolmessa osassa vuosina 1948–1952.¹⁰ Läpi koko elämänsä Guéhenno siteerasi mielellään Michelet'n ajatusta itselleen ja luokalleen uskollisena pysymisestä: ”Vaikeinta ei ole nousta vaan noustessaan pysyä omana itsenään.”¹¹

Alkuperäinen sitaatti löytyy Michelet'n teoksen *Le Peuple* alkupuheesta, jossa Michelet kuvaa omaa matkaansa taloudellisesti niukoista lähtökohdista osaksi sivistyneistöä. Juuret eivät kuitenkaan matkalla unohtuneet, ja Michelet'n mukaan oman todellisen itsen säilyttäminen myös teki hänestä historioitsijana sen, mikä hän oli. ”Melkein aina”, Michelet kirjoittaa, ”ne, jotka nousevat [--] muuttuvat; he menettävät luokkansa erikoislaatuisuuden saamatta toista tilalle. Vaikeinta ei ole nousta vaan noustessaan pysyä omana itsenään.”¹² Omana itsenä pysyminen, oman syntyperän erikoislaadun säilyttäminen, oli Michelet'n mielestä merkittävä voimavara: alemmilla luokilla, siis myös hänellä itsellään, oli Michelet'n mukaan elinvoimaa, jota ylemmiltä luokilta puuttui. Uskollisuuden siteet katkaissut nousukas sen sijaan oli jonkinlainen sekasikiö, heikko ja juureton.¹³ Yksi keskeisimpiä Jean Guéhennon aatemaailmaa määrittäviä ajatuksia olikin Michelet'ltä omaksuttu uskollisuuden käsite, *fidélité*.

Guéhenno halusi, samoin kuin Michelet, pysyä uskollisena niille, joiden parista oli noussut.

Guéhennon kirjoitustyylillä oli korostuneen hienostunut, huoliteltu, korkealentoinen. Sitä on kuvattu yhdistelmäksi lujuuutta ja selkeäpiirteistä kauneutta.¹⁴ Vaikka hän ei aina tuntenut oloaan kotoisaksi älymystöpiireissä – Guéhennon omaa kuvastoa käyttäen: hän tunsi olevansa Caliban Prosperoiden joukossa – kirjojen ja kulttuurin maailman hän kuitenkin koki omakseen. Guéhennon työläistäustainen omakuva ja hänen koristeellinen sanankäyttönsä tuntuvat olevan ristiriidassa keskenään. Kuten Paul Phocas toteaa, Guéhenno itse koki olevansa Caliban ja kirjoittavansa muille Calibaneille, vaikka hän todellisuudessa oli Prospero, jonka kirjoituksia lukivat pääasiassa toiset Prosperot.¹⁵ Phocas nostaa esimerkiksi Guéhennon julistuksen ”Kirje työläiselle vallankumouksen kulttuurista” (*Lettre à un ouvrier sur la culture de la révolution*), joka on täynnä sellaisia sanontoja, kulttuurisia viittauksia ja kielellisiä rakenteita, jotka ovat vieraita ja vieraannuttavia kirjeen kohderyhmälle, Calibaneille.¹⁶ Kulttuurissa piili kuitenkin Guéhennon mielestä Calibanien pelastus, ja kulttuurin, prosperomaisen kielen hylkääminen olisi siten hänen näkökulmastaan ollut petos Calibaneja kohtaan, heidän vähättelyään ja alistamistaan.¹⁷

Guéhennon elämässä voidaan erottaa kolme käännekohtaa, jotka yhdessä määräsivät hänen poliittisen aktiivisuutensa suunnan ja muodon. Ensimmäisenä, ehkä merkittävimpanä käännekohtana voidaan pitää nuoren Guéhennon elämän mullistanutta tammikuista yötä vuonna 1905, jolloin hän päätti vastoinkäymisistä huolimatta opiskella ylioppilaaksi itsenäisesti työn ohessa ja pyrkiä lopulta yhteen Pariisiin parhaista kouluista.¹⁸ Siitä asti hän koki elävänsä kaksoiselämää: tehdastyöläisen synkkää elämää päivisin, opiskelijan taianomaista elämää öisin. Kirjojen maailma oli hänelle pakopaikka, lumottu maailma, laaja ja avara verrattuna ahtaaseen ja synkkään elämään kirjojen ulkopuolella.¹⁹ Tämän kaiken muuttavan päätöksen muisto säilyi kirkkaana Guéhennon mielessä läpi koko elämän ja inspiroi monia hänen kirjoituksiaan; tästä kokemuksesta kumpusivat Guéhennon mukaan hänen myöhemmät poliittiset näkemyksensä. Tietoisuus

niistä, jotka eivät hänen laillaan olleet saaneet toisenlaista elämää, sai Guéhennon taistelemaan yhtäläisten koulutusmahdollisuuksien puolesta. Epäoikeudenmukaisuus oli korjattava ja kaikki henkiset voimavarat otettava yhtäläisesti käyttöön. Guéhennon mielestä oli suuri vääryys kieltää ihmisiltä kulttuurin maailma, riistää heiltä pääsy ajattelun valtakuntaan.²⁰

Toisena käännekohtana voidaan pitää Fougèresin työläisten satapäiväistä suurlakkoa talvella 1906–1907. Lakko mahdollisti Guéhennon täysipäiväisen keskittymisen opintoihinsa. Tuolloin myös sosialistijohtaja Jean Jaurès (1859–1914) tuli paikkakunnalle pitämään kannustuspuheen. Guéhennon muisteli myöhemmin: ”Puheensa loppupuolella hän kutsui meitä tällä kaikkein hellimmällä nimellä: ’toverit’, ja ensimmäistä kertaa sain aavistuksen todellisesta kohtalostamme.”²¹ Guéhennon vasemmistolaisuus suuntautuikin maltillisen jauresilaisen sosialismin jalanjäljille, vaikka hän 1920-luvun loppupuolella leikitteli kommunismin ajatuksella ja työsti pitkään Leninin elämäkertaa. Se, että elämäkerta jäi mittavan ja työlään tutkimusvaiheen jälkeen kesken, päinvastoin kuin Michelet'n ja myöhemmin Rousseau'n elämäkerrat, kertoo jo Guéhennon varauksellisuudesta kommunismia kohtaan.²² 1930-luvun puolivälissä Guéhennon toiveet kohdistuivat voimakkaasti vasemmiston yhteistyöhön ja vuoden 1936 vaalivoiton jälkeen kansanrintamahallitukseen, jota hänen perustamansa *Vendredi*-lehti myötäili.²³ Yhteiskunnallisesta aktiivisuudestaan huolimatta Guéhennon ei koskaan liittynyt mihinkään puolueeseen, vaan pysyi perinteiselle ranskalaisen intellektuellin roolille uskollisena, muodollisesti sitoutumattomana.

Kolmas käännekohta oli koko Guéhennon sukupolvea kohdannut trauma, ensimmäinen maailmansota. Guéhennon lähti sotaan saman innostuksen vallassa kuin monet, mutta karu todellisuus paljastui pian kaikessa karmeudessaan. Hän osallistui sotaan rintamalla kunnes haavoittui marraskuussa 1915, ja toimi sen jälkeen sodan loppuun asti kääntäjänä ja kouluttajana. Sota jätti Guéhennoon syvän haavan: vaikka hän selvisi sodasta hengissä, sen muisto ei koskaan jättänyt häntä. Ystävien kuolema, lukemattomat hukkaan heitetty elämät ja oma haavoittuminen jättivät ikuiset arvet. Jäljelle jäi myös vahva

tunne selviytyneen vastuusta: Guéhenno koki velvollisuudekseen ajaa rauhan ja kansainvälisen yhteistyön asiaa. Hän näki, että erityisesti Ranskalla, valistuksen ja suuren vallankumouksen kotimaana, oli tärkeä tehtävä uuden Euroopan rakentajana. Ranskan velvollisuus oli toteuttaa omaa ranskalaisuuttaan, palata istuttamiensa valistuksen ja vallankumouksen juurille ja ottaa takaisin oma perinteinen roolinsa Euroopan vapauden, veljeyden ja tasa-arvon airueena.²⁴

Myöhemmin Guéhenno kuvasi, kuinka kirjojen lumottu maailma, tiedon valtakunta, oli tarjonnut hänelle pakotien pois siitä elämästä, johon hän syntyperänsä puolesta olisi kuulunut. Ensimmäinen maailmansota kuitenkin heitti hänet takaisin Calibanien maailmaan, josta Prosperon kirjat olivat hänet tempaisseet. Hän olikin yksi monista, osa jotain suurempaa, ja tälle suuremmalle, ja samalla omalle itselleen, hän päätti olla uskollinen.²⁵

”Pikku työläinen josta tuli akateemikko”

Jean Guéhenno ei ollut työläisintellektuelli siinä mielessä, että hän olisi teini-iän jälkeen harjoittanut mitään työläisammattia. Guéhenno oli nimenomaan *työläistaustainen* intellektuelli, jonka identiteetti, aatemaailma ja tuotanto kiertyivät voimakkaasti tuon työläistaustan ympärille, palasivat siihen yhä uudelleen ja uudelleen. Hänen julkiseksi kuvakseen piirtyi ”pikku työläinen, josta tuli intellektuelli” (*le petit ouvrier devenu intellectuel*) ja myöhemmin, Guéhennon noustua arvostetun Ranskan Akatemian jäseneksi vuonna 1962, ”pikku työläinen, josta tuli akateemikko” (*le petit ouvrier devenu académicien*). Mielikuva sitkeästä bretagnelaisesta työläisestä, joka tahdonvoimallaan ja älyllään raivasi tiensä intellektuelliksi, jäi pysyväksi, ja myöhempinä vuosina häntä saatettiin kuvata lehdistössä jopa sanoilla ”jalkineentekijän poika, jalkineentekijä itsekin”. Tätä pienen työläisen myyttiä myös Guéhenno itse vahvisti omilla kirjoituksillaan. Kuitenkin tosiasiaa Guéhennon työläisaika jäi varsin lyhyeksi, ja vaikka hän oli töissä jalkinetehtaassa, on huomattava, että hänen työarkansa oli nimenomaan toimistotyötä. Tämä seikka yleensä

häivytettiin puhumalla vain yleisesti tehdastyöstä, sekä Guéhennon omissa teksteissä että hänestä kertovissa teksteissä. Tätä moniselitteisyyttä saattoi motivoida Guéhennon luja pyrkimys pysyä uskollisena omalle taustalleen, ”omalle väelleen”, kuten hän itse sanoi. Samalla hän halusi tehdä itsestään toiveikkaan esimerkin onnistumisesta kaikille niille vaatimattomissa oloissa eläville, jotka pyrkivät samaan. Guéhenno tahtoi osoittaa, että oli mahdollista saavuttaa tunnustusta intellektuellina ja silti pitää kiinni Michelet’n julistamasta uskollisuuden ihanteesta.²⁶

Guéhennon elämän poliittisesti aktiivisinta aikaa oli toimiminen päätoimittajana, ensin *Europe*-lehdessä (1929–1936), sitten *Vendredi*-lehdessä (1935–1938). *Europe*-lehden taustalla vaikuttavasta kirjailijasta Romain Rollandista (1866–1944) tuli 20 vuotta nuoremmalle Jean Guéhennolle oppi-isä ja mestari, ”elämäni tärkein kohtaaminen”, Guéhenno sanoi myöhemmin.²⁷ *Europe*, Eurooppa, oli kuukausittain ilmestyvä kirjallisuuspainotteinen lehti, Romain Rollandin silmäterä. Rolland odotti lehdeltä suuria ja toivoi henkisenä perillisenään pitämänsä Guéhennon vihdoin täyttävän nämä odotukset.²⁸

Muiden vasemmistolaisintellektuellien silmissä Guéhennon asema kahden maailman rajalla oli kiinnostava ja merkittävä asia. Romain Rolland otti Guéhennon suojatikseen, koska tämä oli hänen mielestään yhtäältä kuin nuori versio Rollandista itsestään, toisaalta kuin uusi Charles Péguy. Charles Péguy (1873–1914) oli syntyjään köyhistä oloista, mutta pääsi Guéhennon lailla stipendin avulla opiskelemaan ja oli näkyvä hahmo 1900-luvun alun ranskalaisissa intellektuellipiireissä. Péguy sai surmansa ensimmäisessä maailmansodassa.²⁹ Romain Rollandin mielestä Guéhenno oli ”lähempänä Péguyä kuin kukaan tällä hetkellä”.³⁰ Rolland halusi kiihkeästi nähdä suojatissaan Péguyyn mantteliperijän ja palasi tähän rinnastukseen kirjeenvaihdossa vielä myöhemmin uudelleen, yhtäältä innostaakseen ja kannustaakseen Guéhennoa, toisaalta koska uskoi ajan kipeästi tarvitsevan näkyvää ja vaikuttavaa työläisintellektuellia:

Tarvitsemme enemmän kuin koskaan uutta Péguyä, ehdottoman vapaata, järkevää ja suoraselkäistä, rehellistä. Te olette te. Olkaa edelleen te. Mutta eikö teissä ole vähän Péguyyn sukua? Lukekaapa uudelleen hänen sankarillisia monologejaan!³¹

Ennen kaikkea Rolland tarvitsi Guéhennoa suojelemansa *Europe*-lehden johtoon – onkin muistettava, että Péguy-rinnastuksessa heijastuvat yhtäältä Rollandin optimismi ja toiveet Guéhennon ja *Europe*-lehden suhteen, toisaalta tarve rohkaista intellektuellipiireissä epävarmaa Guéhennoa. Työläisintellektuellein oli ladattu paljon odotuksia.³²

Poliittisesta kannastaan Guéhenno itse totesi ironisesti: ”Jos olisin syntynyt porvaristoon, minusta olisi voinut tulla aika hyvä kommunistinen intellektuelli.”³³ Työläistäustaisena hänen oli vaikea nähdä työläisiä sellaisina kasvottomina, jalustalle nostettuina massaihminä, jollaisina porvaristaustaiset vasemmistolaisintellektuellit heitä joskus pitivät. Toisaalta kommunismi, kuten kaikki massaliikkeet, muistutti hänestä huijausta, hämäystä, sitä samaa petollista hurmosta, jolla massat, hän itse mukaan luettuna, oli viety ensimmäiseen maailmansotaan:

Ihminen ei voinut olla minun silmissäni massaihminen, enkä voinut huijata häntä, vaikka huijauksen lopullisena tavoitteena olisikin ollut hänen onnensa. Ihmiset, jotka olin tuntenut lapsuudessani, ansaitsivat ikuisesti kunnioitukseksi. En voinut kannattaa ajatusta siitä, että heidän pelastuksensa varjolla heidät totutettiin valheeseen, väkivaltaan ja kavaluuteen, heidän sielunsa turmeltiin, heidät rappeutettiin.³⁴

Romain Rolland puolestaan, kallistuttuaan itse Ranskan Kommunistisen Puolueen (PCF) myötäkulkijaksi 1930-luvun taitteessa Guéhennon pitäytyessä maltillisessa sosialismissa, näki Guéhennon varovaisuudessa nimenomaan työläistäustaiselle intellektuellille tyyppillisiä piirteitä. Hän kirjoitti vuonna 1932 Maxim Gorkille:

[Guéhenno] tulee työväen keskuudesta; hän on tehnyt kovasti töitä päästäkseen siihen asemaan, joka hänellä on nyt, kirjailijana, opettajana; köyhänä, velvollisuuksien ja huolten vaivaamana. Hänellä on suuria vaikeuksia saavuttaa sieluunsa rauhaa ja järjestystä. Niin kuin kaikki työläistaustaiset ja itseoppi-neet, hänkin on liikaa hypnoottisen, klassisen porvariskulttuurin alaisena; sehän on oikeasti vaikuttava rakennus, jonka vuosisatojen kärsivällinen ne-rokkuus on pystyttänyt; ja ensi kertaa sisään astuvat ovat lumoutuneita, kuin temppelein holvien alla; he puhuvat kuiskaten, ottavat hatun pois päästään, tekevät melkein ristinmerkin.³⁵

Rollandin mielestä kulttuuri näyttäytyi työläistaustaisille intellektuelleille pyhänä paikkana, jonka he pelkäsivät tuhoutuvan mahdollisessa vallankumouksessa. Myös Guéhenno eli Rollandin mukaan tässä repivän ristiriitaisessa pelossa: yhtäällä vallankumous, toisaalla kulttuuri. Rolland kuitenkin kirjoittaa Guéhennon olevan ”hyvää ainesta”, ja hän pyytääkin Gorkia auttamaan Guéhennoa tämän ”luonnollisen kutsumuksen löytämisessä”.³⁶

Työläistaustaisuus oli siten Rollandin mielestä sekä etu että haitta: yhtäältä se toi Guéhennolle jonkinlaista synnynnäistä arvokkuutta, ensikäden tietoa, toisaalta se taas, uuden ”totuuden” löytäneiden vasemmistolaisintellektuellien näkökulmasta, esti häntä näkemästä asioita selkeästi.

Työväenkirjallisuus Ranskassa

1900-luvun alkupuoliskon Ranskassa kirjallisuuspiirit olivat leimallisesti ”porvarillisia”, tosin ei-porvarisperheistä lähtöisin olevia kirjailijoita oli Guéhennon ohella muitakin, esimerkiksi Charles Péguy ja Jean Giono. Työläistaustasta ponnistaneilla intellektuelleilla oli myös historiallisia esikuvia, kuten Jean-Jacques Rousseau ja Jules Michelet, Guéhennonkin inspiraation lähteet. He kaikki olivat ylittäneet näkymättömän muurin, tulleet osaksi korkeakulttuuria. 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa muuria yritettiin kuitenkin murtaa, kun *littérature prolétarienne*, työväenkirjallisuus liikkeenä, Ranskassa

syntyi. Ajatus työväenkirjailijoista, jotka kuvasivat omaa elämäänsä ja työläiselämää ylipäätään, muotoutui löyhäksi koulukunnaksi, jonka ympärille rakentui kirjailijaryhmä ja erilaisia julkaisuja. Liikkeen johtohahmo Henry Poulaille (1896–1980) oli samaa ikäpolvea kuin Guéhenno, itseoppinut ja sodankäynyt kirjailija ja päätoimittaja. Teoksessaan *Nouvel âge littéraire* vuodelta 1930 Poulaille pohti työväenkirjallisuuden määritelmää ja tehtävää. Liikkeen johtoajatus oli, että nimenomaan työläistaustaisten kirjailijoiden ja työläiskirjailijoiden tehtävä oli kuvata työväenelämää ja ainoastaan heillä oli siihen kokemuksen tuomat edellytykset.³⁷

Työväenkirjallisuus, niin kuin Poulaille sen määritteli, syntyi vastavoimaksi paitsi ajan valtavirtakirjallisuudelle myös niin sanotulle populistiselle koulukunnalle. Ranskalainen populismi seurasi tyyllillisesti 1800-luvun lopun naturalismia, joka otti aiheekseen yhteiskunnan huono-osaisimmat ja pyrki kuvaamaan heidän elämäänsä ja ongelmiaan realistisesti. Aiheiden yhteiskunnallisuus ei kuitenkaan heijastunut koulukunnan tavoitteisiin, jotka olivat nimenomaan tyyllisiä, eivät poliittisia. Myös Poulaille tahtoi pitää politiikan ja kirjallisuuden erillään, mutta hänen mielestään työläismiljöötä pystyivät realistisesti kuvaamaan ainoastaan ne, jotka olivat itse siihen syntyneet ja siinä eläneet.

Poulaillen liikkeen epäpoliittisuus loi sille myös kolmannen vastavoiman: Ranskan Kommunistisen Puolueen kulttuuri-ihanteet. Puolueen kirjailijoiden tuli ajaa puolueen asiaa ja kirjoittaa puolueen ehdoilla, ja syntyperäkin tärkeämpi oli oikeanlainen henki. Kun Poulaillen ihannekirjailija oli itse työläinen, PCF:n ihannekirjailija oli ennen kaikkea puolueen jäsen. Erityisen arvokkaita puolueelle olivat näennäisesti sitoutumattomat, arvovaltaiset kirjailija-myötäkulkijat, kuten Romain Rolland, jonka myötämieliset kirjoitukset ja vierailu Neuvostoliiton kulisseyhin toivat sille paljon myönteistä julkisuutta. Poulaille puolestaan kallistui poliittisissa kannoissaan anarkismiin, ja koulukunnan muiden kirjailijoiden poliittinen suuntautuminen edusti vasemman laidan kaikkia eri sävyjä.³⁸

Työväenkirjailijan tuli Poulaillen määritelmän mukaan olla syntynyt työläisperheeseen, mieluiten itseoppinut, ja ihannetapaukses-

sa myös harjoittaa jotain työläisammattia kirjailijantyönsä ohessa. Hänen tuli myös kirjoituksissaan kuvata työväenelämää mahdollisimman todenmukaisesti, yleensä omien kokemustensa pohjalta. Kuitenkin varsin usein, kuten Guéhennon ja Poulailleen itsensä tapauksessa, työläisintellektuellit olivat siirtyneet alkuperäisestä ammatistaan kokonaan kirjallisen työn harjoittajiksi. Guéhennon ei täytä löyhennetyinkään määritelmän raameja, koska hän pääsi itsenäisen opiskelun jälkeen stipendin avulla jatkamaan opintojaan, vieläpä arvostetuimmassa eliittikoulussa. Kuitenkin Guéhennon oma kokemus, moneen kertaan kerrottu tarina ponnistuksista, intellektuaalisesta heräämisestä ja luokkarajojen ylittämisestä, on hyvin vahvasti työväenkirjailijan kokemus. Työväenkirjallisuuteen sen liittyy etenkin hänen halunsa kuvata asemaansa kahden maailman välillä.³⁹ Oman tarinansa kautta Guéhennon halusi kertoa kokonaisen maailman tarinan, todistaa niiden puolesta, joiden ääni jäi kuulumattomiin. Guéhennon ihanne, Michelet, oli Poulailleenkin tärkeä esikuva, ja *fidélité* yksi Poulailleen koulukunnan keskeisistä ihanteista.⁴⁰

Guéhennon tarina oli myös inspiraation lähde monille kohtalotovereille. Työväenkirjallisuuden historiaa koonnut Michel Ragon kuvaa, kuinka Guéhennon *Caliban parle* oli hänelle merkittävä teos, jonka lukeminen tuntui kuin valaistumiselta: vihdoinkin joku esitti kirjallisessa muodossa hänen omat ajatuksensa, puhui hänen omalla työläisopiskelijan äänellään, puki sanoiksi näkymättömän ahdistuksen.⁴¹

Silti Guéhennon ja Henry Poulailleen välillä oli sovittamattomia ristiriitoja. Kuten myöhemmin huomataan, Guéhennon näki korkeakulttuurin ”lumotussa maailmassa” kauneutta ja toivoa ja ajoi älymystön ja kansan välistä yhteistyötä. Poulaille sen sijaan oli ajattelussaan ”kirjastorottia” kohtaan äärimmäisen kriittinen.⁴² Guéhennon Poulaille suhtautui kahtalaisesti. Yhtäältä hän näki Guéhennon yhtenä työväenkirjallisuuden ”esikoisista”, ei varsinaisena työväenkirjailijana, mutta vasemmistolaisintellektuellina, joka ajoi työväen asemaa. Toisaalta hän piti Guéhennon tyyliä liian korkealentoisena, ja vaikka *Caliban parle* oli aiheeltaan merkittävä, se ei kielensä puolesta koskaan tavoittaisi niitä massoja, joille se oli suunnattu.⁴³

Guéhennokin suhtautui Poulailleen torjuvasti ja ilmaisi kritiikkinsä avoimesti *Europe*-lehdessä. Guéhenno ei halunnut, että työväenkirjallisuuden varjolla oikeutettaisiin harrastelijamaisuutta, huonoa kirjoittamista, tai että työväenkirjallisuutta pitäisi arvioida myönteisesti vain siksi, että se on työväenkirjallisuutta: ”Teknisestä näkökulmasta katsottuna on olemassa huonoja kirjailijoita ja hyviä kirjailijoita. Siinä kaikki!”⁴⁴ Kirjoittaminen oli ammatti muiden joukossa ja vaati ammattitaitoa aivan niin kuin muutkin ammatit: jos ei osannut eikä oppinut kirjailijan käsityötaitoja, oli syytä harkita jotain toista ammattia. Henry Poulaille ei ollut Guéhennon mielestä hyvä kirjailija, kun taas esimerkiksi Jean Giono (1895–1970), vaatimattomista oloista hänkin ponnistanut, puolestaan oli.⁴⁵

Caliban puhuu

Vuonna 1928 ilmestyneeseen, verhotusti omaelämäkerralliseen teokseensa *Caliban parle* Guéhenno purki kokemuksiaan työläistäustaisena intellektuellina. Punaisena lankana läpi koko kirjan kulkee Calibanin ja Prosperon, työläisen ja intellektuellin, työläisen ja korkeakulttuurin keskinäinen suhde – sama ristiriita, joka raastoi Guéhennoa sisäisesti. Calibanin puheeseen Guéhenno tiivistä teemoja, jotka toistuivat myöhemmin yhä uudestaan hänen tuotannossaan: kulttuurin tuoman onnen ja syyllisyyden, uskollisuuden velvoitteen ja mahdollisuuden, kipeän eristyneisyyden tunteen kahden maailman rajalla.

Miksi Guéhenno valitsi päähenkilökseen juuri Calibanin? Shakespearen *Myrskyn* kuvastoa, Calibania ja Prosperoa, oli hyödyntänyt ”filosofisissa draamoissaan” myös filosofi ja kirjailija Ernest Renan (1823–1892). Guéhenno ihaili suuresti Renania ja etenkin tämän nuoruudenteosta *L’Avenir de la science*. Renanin vasta vanhalla iällä julkaiseman kirjan esipuheessa Renan oli kuitenkin kyseenalaistanut massojen oikeuden sivistykseen, kulttuuriin ja koulutukseen. Nuoren Renanin ihanteita ilmentävä *L’Avenir de la science*, ”Tieteen tulevaisuus”, näyttäytyi vanhan Renanin silmissä lapsellisena, val-

lankumouksellisuudessaan harkitsemattona, yltiöidealisisena. Massat näyttäytyivät nyt uhkaavina, vaarallisina, ja ajatus kulttuurin kuulumisesta kaikille turhana harhana. 40 vuotta vanhempi Renan ei enää uskonut nuoruutensa idealismiin:

Ajatus tasa-arvoisesta sivilisaatiosta, sellaisena kuin se tämän kirjoituksen joi-
lakin sivuilla esiintyy, on kuitenkin unelmaa. Koulu, jossa koululaiset laatisivat
lait, olisi kurja koulu. Sivistystä, moraalialia ja taidetta ihmiskunnassa edustaa
aina henkinen vallanpitäjä, vähemmistö, joka suojelee totuuden, hyvyden ja
kauneuden perintöä.⁴⁶

Kansan valistaminen tiettyyn rajaan asti, Renan kuitenkin huomausti, piti kansan pois fanaattisuuden polulta ja takasi siten tieteelle ja korkeakulttuurille vapauden.

Guéhenno kuvasi myöhemmin, kuinka itse *L'Avenir de la science* oli tehnyt häneen lähtemättömän vaikutuksen mutta kuinka Renanin vähättelevä esipuhe puolestaan oli kuin isku vasten kasvoja. Toisaalta, Guéhenno pohti aiheellisesti, Renan kuitenkin halusi julkaista tuomitsemansa nuoruudenteoksen, joten ehkä hän kuitenkin piti sen ajatuksia jonkin arvoisina.⁴⁷

Renanin teos ja sen esipuhe toimivat Guéhennon *Caliban parle* -teoksen sytykkeenä: siksi Guéhenno valitsi vastaiskunsa kuvastoksi samat vertauskuvalliset hahmot kuin Renan ”filosofisissa draamoissaan” *Caliban* ja *L'Eau de jeunesse*. Guéhennon Caliban oli siten vastaus etenkin Renanille ja Renanin maalaamalle kuvalle Prosperosta ja Calibanista. Renanille Caliban oli ollut barbaaristen, kasvottomien massojen vertauskuva. Hän edusti ennen kaikkea vallankumousta – viisaan, sivistyneen Prosperon vastavoimaa. Toisaalta ilman Calibania ei Renanin mielestä olisi ollut muutosta, ei historiaa: ”Calibanin murina, se ankara viha, joka saa hänet syrjäyttämään isäntänsä, on ihmiskunnan liikkeen alkulähde.”⁴⁸ Renanin näytelmissä Calibanista kehittyikin vallankumouksen jälkeen melko kelvollinen hallitsija, ja Prospero tyytyi osaansa tiedemiehenä ja intellektuellina, ei enää vallan kahvassa mutta sen palveluksessa ja suojeleuksessa.

Guéhenno pohti myöhemmin halunneensa kirjoittaa Calibanista, koska ”massaihmissen taistelu on ikuinen”. Ensimmäinen maailmansota oli osoittanut ihmisten olevan vain hyödykkeitä, jotka olivat vallanpitäjien uhrattavissa. Sodan jälkeen Guéhenno koki velvollisuudekseen yrittää muuttaa maailman, pelastaa sen tulevilta tuhoilta. Ratkaisu tuntui piilevän ihmisten koulutuksessa, siinä toivossa, että niin moni ihminen kuin mahdollista saisi osansa totuudesta, tieteesestä ja kulttuurista. Michelet'n ja nuoren, radikaalin Renanin inspiroimana Guéhenno alkoi kirjoittaa Calibanin tarinaa. Se oli myös Guéhennon oma tarina, mutta hän ei halunnut kirjoittaa suoraan itsestään: yhtäältä siksi, että se olisi vaikuttanut itsekorostukselta, toisaalta siksi, että hän itse oli jo kulttuurin vaikutuspiirissä eikä siten enää puhdasverinen Caliban.⁴⁹

Heti kirjan kirjoitettuaan Guéhenno oli huolissaan siitä, että hänen valitsemansa kuvasto ja muoto, monikerroksinen roolileikki, saattaisivat karkottaa ne jotka hän halusi tavoittaa, toiset Calibanit. Hän kirjoitti Romain Rollandille:

Kun luin uudelleen näitä sivuja, suomin itseäni kaikin tavoin. Kirjan rakenne on liian oppinut, liian monimutkainen, ehkä keinotekoinen. Lähtemällä Renanin ja hänen luomuksensa jäljille pakotin itseni hyvin vaikeaan leikkiin, ja minulta puuttui ehkä rohkeutta, kun annoin nykyajan köyhälle, jonka kärsimystä ja toiveita halusin kuvata, tämän naamion, Calibanin naamion.⁵⁰

Samaan seikkaanhan oli kritiikissään tarttunut myös Henry Poulaille. Toisaalta Calibanin huuto on vähintään yhtä lailla kohdistettu toisille intellektuelleille, Prosperoille, jotka olivat pettäneet Calibanit, vietelleet heidät sanoilla sotaan ja siten kuolemaan. Kirjan teemat – älymystön ja työväestön suhde, älymystön rooli – yhtäältä kommentoivat Renanin tekstejä, toisaalta ottavat osaa vasemmistolaisintellektuellien keskusteluun älymystön roolista. Yksi teoksen otsikoista, ”Prosperon petos” (*La trahison de Prospero*), on suora vastaus vasemmistolaisintellektuelli Julien Bendan keskustelua herättäneeseen kannanottoon *La trahison des clercs*, ”Oppineiden petos”.⁵¹ Kun Benda näki petoksen nimenomaan intellektuellin – vasemmis-

tolaisen tai oikeistolaisen – petoksena perinteistä, sitoutumatonta intellektuellin roolia vastaan, Guéhennolle suurin petos oli se, miten intellektuellit olivat valjastaneet älynsä ja sanansa kansaa vastaan, osallistuneet suureen huijaukseen, ensimmäiseen maailmansotaan.⁵² Nyt intellektuellien tuli ansaita petetyn kansan luottamus uudelleen, valjastaa älynsä kansan oikeuksien puolustamiseen. Jos Prosperot ja Calibanit työskentelisivät rinta rinnan, Guéhenno tahtoi vakuuttaa, uuden pimeän keskiajan sijaan koittaisi uusi renessanssi.⁵³

“Tulevaisuus on ehkä Calibanin.”⁵⁴ Sitaatti Renanin *Caliban*-näytelmästä oli yksi Guéhennon kirjan lähtölaukauksista. Guéhenno vastaa Renanille: ”Ajattelitte tulevaisuuden kenties kuuluvan minulle. Mutta myöntänette, ettette kuvittelut siitä niin jaloa, niin kaunista. Erehdyitte luonteeni suhteen, mikä joskus sai teidät erehtymään johtopäätöksissänne.”⁵⁵ Pelko Calibania ja hänen joukkojaan, katujen ”punaisia”, kohtaan oli Guéhennon mielestä tehnyt Renanista varautuneen Calibania kohtaan, vaikka itse asiassa juuri Caliban, Guéhennon maailmassa, oli Renanin ihanteiden ainoa todellinen viestinviejä. Vanhat, väsyneet intellektuellit olivat jättäneet totuuden linnakkeen, kun taas nuori, energinen Caliban oli kaikin voimin omistautunut ihmiskunnalle, järjelle, totuudelle. Caliban, Renanin kielteisestä kohtelusta huolimatta, olikin yllättäen nyt tämän paras ystävä, ainoa toveri, odottamaton oppipoika.⁵⁶

Calibanin kautta Guéhenno kuvaa omaa matkaansa kirjojen ja kulttuurin maailmaan, omia ristiriitojaan ja omaa kamppailuaan. Renanin kirjoittama Caliban oli hyökännyt kulttuuria vastaan, vihannut hänet orjuuttaneita kirjoja. Guéhennon Caliban kommentoi: ”Kun elää liian kauan pimeydessä, tulee kiusaus vihata valoa [--] Emme enää erota kirjastoja vallanpitäjien asumuksista.”⁵⁷ Hän kysyy myös, kuinka Caliban voisikaan rakastaa jotain sellaista, mikä on häneltä kielletty – toteutumaton kaipuu saattaa kääntyä vihaksi. Guéhennon Calibanille tarjoutuu kuitenkin mahdollisuus päästä kirjojen lumottuun maailmaan, jossa kaikki maallinen kärsimys unohtuu. Pian ristiriita sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä alkaa piinata Calibania, varsinkin, kun hänen äitinsä soimaa häntä:

Hän sanoi, ettei hän enää tunnista minua, ja syytti minua itkien siitä, että olin ylpeä, että häpesin häntä, nimeämme, koko elämäämme. Minäkin itkin vuorostani. Sata kertaa sanoin itselleni, että kuuluin omaan väkeeni. Mutta kuinka selittää se, että minun täytyi ensin erottautua heistä ja aiheuttaa heille niin paljon kärsimystä?⁵⁸

Kirjat kuitenkin muuttavat Calibanin, viettelevät hänet, tekevät hänet onnelliseksi mutta samalla myös myrkyttävät. Vallanpitäjien kulttuuri osoittautuukin imelän petolliseksi. Lukeva Caliban oppii kirjoista vihaamaan ja halveksimaan itseään, omaa historiaansa ja kulttuuriaan. Vallankumoukselliset esitetään rikollisina, kapinalliset kulttuuria tuhoavana voimana. Kirjat antavat ymmärtää, että todellinen suuruus on suljettu niiltä Calibaneilta, jotka eivät ole valmiita katkaisemaan siteitä menneisyyteensä kokonaan. Näin Calibanien parhaimmisto houkuttelee valtakulttuurin nöyriksi palvelijoiksi.⁵⁹

Siksi Guéhennon Caliban osoittaakin sanansa muille samassa asemassa oleville:

Te Calibanit, jotka olette päässeet tiedon lähteille – yhdessä olemme nyt elämämme käännekohtassa [--] Sielumme on kokonaan muuttunut, uusien valojen sokaisema. Voi, houkutus on kovin voimakas! Emmekö voisi vähän huvitella, niin pitkän ahdingon jälkeen? Emmekö ole vapaita? Oi, diletantismien viehätys, ajattelua ajattelun vuoksi, ei minkään vuoksi, hovin vuoksi.⁶⁰

Uskollisuus, *fidélité*, on vaikea tie, mutta se on kuitenkin se tie, jota Calibanien on seurattava. Guéhennon Calibanille tämä asia kirkastuu pakon edessä, sodassa, jossa hän ymmärtää todellisen kohtalonsa, todellisen tehtävänsä: ”Kuulun kansaan, joka kärsii ja taistelee. Ja jos olen oppinut ajattelemaan, se on ehkä vain siksi, että pystyn paremmin selvittämään tätä kärsimystä ja tätä taistelua.”⁶¹ Ylenpalttinen kunnioitus kirjoitettua sanaa kohtaan on nyt kaikonnut Calibanista:

Kirjasto näyttäytyy hänelle vastedes sellaisena kuin se on, kasana valheita, virhepäätelmiä ja jaarituksia, ja hän ajattelee kauhulla, miten paljon typeryyksiä ihmisten on täytyntä kerätä kaikista aiheista ennen yhtäkään lainkaan järke-

vältä vaikuttavaa sanaa. Hän on opiskellut niin paljon, ettei enää kunnioita kirjoitettua sanaa...⁶²

Toisaalta kirjat eivät ole myöskään vihollisia: kaikki suuret kirjat, kaikki lukemisen arvoiset kirjat kertovat vain yhtä tarinaa, tarinaa uskollisuudesta.⁶³ Calibanin velvollisuus on kertoa tämä tarina, vaikka velvollisuuden taakka vertautuu Platonin luolavertauksen kiviseen polkuun:

Mikä voima vetää minut pois varjosta? Luolan varjo oli lempeää. Tämä kirkas valo tekee minulle pahaa. Se valaisee ja pakottaa minut näkemään kaikki meidän tuskamme. Nyt on tullut meidän vuoromme todistaa ihmisen puolesta. Jos vain todistuksemme on itsellemme uskollinen, koskaan ei ole puhuttu oppineemmasta kärsimyksestä, sitkeämmästä kärsivällisyydestä, suuremmasta toivosta, vahvemmassa rakkaudesta.⁶⁴

Täyttämällä velvollisuutensa juuriansa kohtaan, valjastamalla opineisuutensa itseään suuremman asian palvelukseen, lukeva ja kirjoittava Caliban lunastaa jälleen paikkansa siinä maailmassa, jonka hän on jättänyt taakseen.

Silti oppinut Caliban on aina erillään. Hän on vieraana Prosperoiden maailmassa, muttei pysty enää palaamaan Calibanienkaan maailmaan. Jean Guéhenno kirjoittaa omasta kokemuksestaan Calibanin naamion takaa, kynällä, jota ohjaa Michelet'n ihanne uskollisuudesta:

Barbaariveljeni, olen täällä kirjojeni ympäröimänä: olisi arvokkaampaa olla teidän joukossanne. Manaan esiin haamuja, kuulen sisälläni vanhan levottomuuden; löydän uudelleen lauseenpätkiä; kuulen lauluja, nyyhkytyksiä, huutoja; olen näkevinäni vanhoja rakkaita kasvoja. Sitten kaikki sammuu, pyyhkiytyy pois, ja jäljelle jää vain uskollisuuteni, mielen ja sydämen ponnistus, joka itsessään osoittaa minulle liian selvästi, kuinka erillään olen teistä. Todellinen Caliban ei tiedä olevansa Caliban.⁶⁵

Työläistaustaisen intellektuellin osa: ulkopuolisuus ja uskollisuus

Jean Guéhennoille työläistaustaisuus oli sekä velvollisuus että inspiraation lähde. Työläistaustan ja älymystönykyisyyden välinen ristiriita sai hänet tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi kummassakin ryhmässä. Hän halusi nähdä itsensä ”sarjatuotantoihmisenä” mutta tunsii itsensä ”hybridiksi”, sekamuodoksi – Michelet’n kuvailemaksi juurettomaksi harhailijaksi. Tätä ulkopuolisuuden tunnetta Guéhenno lääkiti valjastamalla kynänsä ja asemansa intellektuellina ”oman väkensä” palvelukseen. Aatteellisia esikuvia hän etsi menneisyydestä ja, kuten olen edellä osoittanut, ankkuroi oman roolinsa työläistaustaisena intellektuellina etenkin Jules Michelet’n ajatuksiin. Michelet’ltä omaksutusta uskollisuuden ihanteesta tuli Guéhennon johtotähti: nousu älymystöön ei saanut merkitä työläistaustan unohtamista. Käytännössä Guéhenno toteutti uskollisuuden ihannetta kertomalla omaa tarinaansa, Calibanin tarinaa, puheissaan ja kirjoituksissaan läpi koko elämänsä. Kirjojen lumottuun maailmaan katoamisen sijaan lukevan ja kirjoittavan Calibanin tuli, Guéhennon mukaan, seurata uskollisuuden kivistä polkua ja siten lunastaa taas paikkansa ”omiensa” yhteydessä. Etenkin maailmansotien välisen ajan kuohuis- sa Guéhenno osallistuikin kirjailijana ja päätoimittajana aktiivisesti sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun että ranskalaisen vasemmistolaisälymystön keskinäiseen väittelyyn intellektuellin roolista ja tehtävästä. Oman uransa osallistuvana intellektuellina Guéhenno käynnisti vuonna 1927 Michelet’n elämäkerralla, vuotta myöhemmin ilmestyi *Caliban parle*. Esikoisteoksessaan Guéhenno kirjoitti Michelet’stä: ”Hän oli elänyt köyhän elämää kaksikymmentä vuotta, eivätkä sen elämän jättämät jäljet koskaan lakanneet ruokkimasta ja vahvistamasta hänen ajatteluaan.”⁶⁶ Samoin sanoin voisi kuvailla Guéhennoa itseään ja hänen itselleen antamaansa velvoitetta muistaa aina olevansa Caliban Prosperoiden keskuudessa.

Viitteet

- 1 Guéhenno 1934, 112–113.
- 2 Guéhenno 1969, 27.
- 3 Guéhenno 1969, 31.
- 4 Guéhenno 1934, 110.
- 5 Esim. Guéhenno 1957, 39–41.
- 6 Esim. Guéhenno 1928, Guéhenno 1934.
- 7 Televisiohaastattelu ”Gros plan sur Jean Guéhenno, émission télévisée de Pierre Cardinal”, 3.2.1962.
- 8 Guéhenno 1928, 216–217.
- 9 Guéhenno 1936, 160–161.
- 10 Guéhenno 1927, Guéhenno 1962a.
- 11 Esim. televisiohaastattelu ”Gros plan sur Jean Guéhenno, émission télévisée de Pierre Cardinal”, 3. 2.1962.
- 12 Michelet 1946 [1846], 24.
- 13 Michelet 1946 [1846], 152–155.
- 14 Decaux 1980, 37.
- 15 Phocas 2001, 47.
- 16 Guéhenno 1931, 145–187.
- 17 Phocas 2001, 47–49.
- 18 Jean Guéhenno pääsi ylioppilaaksi vuonna 1907 ja sai stipendin *khâgne*-tason opintoihin Rennesiin ja myöhemmin Pariisiin. Ne olivat valmistavia opintoja parhaisiin yliopistoihin, tässä tapauksessa École Normale Supérieureen, jonka ovet avautuivat Guéhennolle vuonna 1911; hänestä tuli samalla osa eliittiä, harvojen ja valittujen joukkoa.
- 19 Guéhenno 1934, 106–107.
- 20 Televisiohaastattelu ”Gros plan sur Jean Guéhenno, émission télévisée de Pierre Cardinal” 3.2.1962.
- 21 Guéhenno 1934, 118.
- 22 Pitkittyneestä yrityksestä kirjoittaa Leninin elämäkerta ks. Racine 1994. Guéhennon laajat muistiinpanot Leniniin liittyen: Bibliothèque nationale de la France, Fonds Jean Guéhenno D.87-21, ”Notes sur Lenine”.
- 23 Guéhenno 1939.
- 24 Koskien ensimmäistä maailmansotaa, ks. Guéhennon elinaikana julkaisemattomasta romaanista (kirjoitettu 1916–1920) toimitettu laitos liitteineen, Guéhenno 2008; koskien Ranskan roolia Euroopassa ks. Guéhenno 1936.
- 25 Guéhenno 1928, 93–95.
- 26 Phocas 2001, 27–34; Guéhenno 2008, 158–159.
- 27 Guéhenno 1957, 114.
- 28 Romain Rolland Jean Guéhennolle 25.5.1930, Guéhenno & Rolland 1975, 101.
- 29 Péguy oli Rollandille tärkeä hahmo, aihe, jonka pariin hän palasi viimeisinä vuosinaan, Ranskan miehityksen aikaan. Ks. esim. Rollandin ja Guéhennon kirjeenvaihto joulukuusta 1942 eteenpäin, Guéhenno & Rolland 1975, 400–407; Rolland 1944.
- 30 Romain Rolland Jean Guéhennolle 22.11.1928, Guéhenno & Rolland 1975, 35.

- 31 Romain Rolland Jean Guéhennoille 3.1.1929, Guéhenno & Rolland 1975, 44. Pari viikkoa myöhemmin Guéhenno kirjoitti Rollandille lukeneensa uudelleen Péguy'n teoksen *L'argent* ja suunnittelevansa siitä kirjoitusta *Europe*-lehteen. Jean Guéhenno Romain Rollandille 15.1.1929, Guéhenno & Rolland 1975, 50. Guéhennon, silloin jo *Europe*-lehden päätoimittajan, ajatukset Péguy'stä ja Jean Jaurès'sta ilmestyivät lehdessä kuukautta myöhemmin, ks. *Europe* 15.2.1929, Jean Guéhenno, "Notes de lecture: Péguy, Jaurès".
- 32 Duchatelet 1994, 107.
- 33 Guéhenno 1957, 180.
- 34 Guéhenno 1957, 181.
- 35 Romain Rolland Maxim Gorkille 22.1.1932, Gorki & Rolland 1991, 250.
- 36 Romain Rolland Maxim Gorkille 22.1.1932, Gorki & Rolland 1991, 251.
- 37 Koskien Henry Poulaillea, ks. Arvidsson 1988; koskien ranskalaisen työväenkirjallisuuden historiaa, ks. Ragon 1974.
- 38 Arvidsson 1988, 16–17, 19–35; Ragon 1974, 21–24.
- 39 Ragon 1974, 13.
- 40 Arvidsson, 62–68.
- 41 Ragon 1974, 172–173.
- 42 Arvidsson 1988, 48–54.
- 43 Arvidsson 1988, 74.
- 44 *Europe* 15.12.1931, Jean Guéhenno, "Notes de lecture: Littérature prolétarienne (Henry Poulaille: Le pain quotidien)".
- 45 *Europe* 15.12.1931, Jean Guéhenno, "Notes de lecture: Littérature prolétarienne (Henry Poulaille: Le pain quotidien)".
- 46 Renan 1890, VIII–IX.
- 47 Guéhenno 1962b, XV–XVI.
- 48 Renan 1888a, 244.
- 49 Guéhenno 1962b.
- 50 Jean Guéhenno Romain Rollandille 2.8.1928, Guéhenno & Rolland 1975, 19.
- 51 Benda 1927.
- 52 Guéhenno 1928, 107–135.
- 53 Guéhenno 1928, 130–131.
- 54 Renan 1888b, 47.
- 55 Guéhenno 1928, 19.
- 56 Guéhenno 1928, 18.
- 57 Guéhenno 1928, 72.
- 58 Guéhenno 1928, 80–81.
- 59 Guéhenno 1928, 85–86.
- 60 Guéhenno 1928, 89.
- 61 Guéhenno 1928, 96.
- 62 Guéhenno 1928, 97.
- 63 Guéhenno 1928, 102.
- 64 Guéhenno 1928, 103.
- 65 Guéhenno 1928, 214–215.
- 66 Guéhenno 1927, 13.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Bibliothèque nationale de la France

Fonds Jean Guéhenno D.87-21

“Notes sur Lenine”

Televisiohaastattelu ”Gros plan sur Jean Guéhenno, émission télévisée de Pierre Cardinal”, 3.2.1962, IKM-4228(4)

Painetut lähteet

Benda, Julien (1927): *La Trahison des clercs*. Bernard Grasset, Paris.

Europe, 1929–1936.

Gorki, Maxim & Rolland, Romain (1991): *Correspondance entre Romain Rolland et Maxime Gorki 1916–1936. Préface et notes de Jean Pérus. Cahier 28/Cahiers Romain Rolland*. Éditions Albin Michel, Paris.

Guéhenno, Jean (1927): *L'Évangile éternel (Étude sur Michelet)*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1928): *Caliban parle*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1931): *Conversion à l'humain*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1934): *Journal d'un homme de 40 ans*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1936): *Jeunesse de la France*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1939): *Journal d'une "révolution" 1937–1938. Cahiers de vacances*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1957): *La foi difficile*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1962a): *Jean Jacques. Histoire d'une conscience. I - II. Nouvelle édition*. Gallimard, Paris.

Guéhenno, Jean (1962b): Préface de 1962. Teoksessa *Caliban parle suivi de Conversion à l'humain. Nouvelle édition*. Bernard Grasset, Paris.

Guéhenno, Jean (1969): *Caliban et Prospero. Suivi d'autres essais*. Gallimard, Paris.

Guéhenno, Jean & Rolland, Romain (1975): *L'Indépendance de l'esprit. Correspondance entre Jean Guéhenno et Romain Rolland 1919–1944. Préface d'André Malraux*. Éditions Albin Michel, Paris.

Guéhenno, Jean (2008): *La Jeunesse Morte: roman. Édition établie par Philippe Niogret avec le concours de Patrick Bechelier & Jean-Kely Paulhan, préfacée par Jean-Kely Paulhan & Philippe Niogret*. Éditions Claire Paulhan, Paris.

Michelet, Jules (1946 [1846]): *Le Peuple. Édition originale, publiée avec notes et variantes par Lucien Refort*. Librairie Marcel Didier, Paris.

Renan, Ernest (1888a): L'Eau de jouvence. Suite de Caliban. Teoksessa *Drames philosophiques*. Calmann-Lévy, Paris, 107–249.

Renan, Ernest (1888b): Caliban. Teoksessa *Drames philosophiques*. Calmann-Lévy, Paris, 3–103.

Renan, Ernest (1890): *L'avenir de la science*. Calmann-Lévy, Paris.

Rolland, Romain (1944): *Péguy*. Éditions Albin Michel, Paris.

Kirjallisuus

- Arvidsson, Karl-Anders (1988): *Henry Poulaille et la littérature prolétarienne française des années 1930*. Acta universitatis gothoburgensis, Göteborg.
- Decaux, Alain (1980): *Discours de réception d'Alain Decaux à l'Académie française et réponse d'Andre Roussin*. Librairie Académique Perrin, Paris.
- Duchatelet, Bernard (1994): Jean Guéhenno, Romain Rolland et EUROPE. Teoksessa *Hommage à Jean Guéhenno à l'occasion du centième anniversaire de sa naissance. Actes du colloque organisé par la Commission de la République française pour l'Education, la Science, et la Culture (Unesco)*. Paris, 103–119.
- Phocas, Paul (2001): *Prospero chez les jeunes calibans ou Jean Guéhenno dans les ouvrages didactiques (1935–1990)*. Ouest Éditions, Nantes.
- Racine, Nicole (1994): Jean Guéhenno et le communisme (1920–1939). Teoksessa *Hommage à Jean Guéhenno à l'occasion du centième anniversaire de sa naissance. Actes du colloque organisé par la Commission de la République française pour l'Education, la Science, et la Culture (Unesco)*. Paris, 73–88.
- Ragon, Michel (1974): *Histoire de la littérature prolétarienne en France*. Albin Michel, Paris.

